

Forfatter: Munch-Petersen, Gustaf

Titel: nogle kritiske bemærkninger om psykoanalyse

Citation: Munch-Petersen, Gustaf: "nogle kritiske bemærkninger om psykoanalyse", i Munch-Petersen, Gustaf: *Samlede skrifter II*, Borgen, 1988. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-munp2-shoot-workid71807.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Samlede skrifter II

nogle kritiske bemærkninger om psykoanalyse

Nu "i vor oplyste tid", hvor man opfinder patenterede metoder til løsning af alle praktiske saavel som teoretiske spørgsmål: Lynlaase og lilleputautomobiler, har man naturligvis ogsaa opdaget en maade, hvorpaa alle psykologiens før saa vanskelige problemer let og hurtigt kan løses: Psykoanalysen. Egentlig turde psykoanalysens resultater være af alt for tvivlsom karakter til at fortjene større opmærksomhed fra den videnskabelige psykologis side end andre metoder, hvis fordele ganske vist ikke er saa talrige, men til gengæld saa meget mere "solide" og tilforladelige. Men da psykoanalysen paa grund af de mange populære fremstillinger af den for mange staar som et symbol for hele den moderne eksakte psykologi, kunde det maaske interessere nogle at se den belyst fra et psykologisk synspunkt.

Ved første øjekast har denne metode kun een uheldig egenskab, nemlig den, at den mener at kunne løse alle knuderne. Man skal bare analysere; det kan enhver fatte. Sætter man saa psyko - foran, bliver de, der ikke forstod, ganske vist heller ikke forstaaende, men i alt fald overbeviste. Tilbage bliver de helt umulige, der hverken kan forstaa eller vil lade sig overbevise. Vi vil nu se lidt paa, hvordan en af disse ser paa psykoanalysens tanker, saadan som dr. Næsgaard har fremstillet dem for os i sin bog om psykoanalyse.

Det, en psykolog først af alt vil fæste sin opmærksomhed paa, naar han staar overfor en fremstilling af de psykoanalytiske ideer, er vel disses hævden af det ubevidstes store betydning for menneskers handlinger og psykiske dispositioner. I og for sig er denne antagelse ikke noget, der først er fremkommet med psykoanalysen. Den videnskabelige psykologi har længe været klar over, at de ubevidste handlinger var langt talrigere end de, vi foretager med bevidsthed, og at handlinger, der til en vis tid var bevidste, under andre omstændigheder kan blive ubevidste og omvendt. Psykoanalytikerne lægger derimod særlig vægt paa, hvad de kalder "ubevidst sjæleliv". Hvad de forstaar herved, staar vist de færreste rigtig klart. Sædvanlig vil man vel ved "sjæleliv" eller psykiske fænomener forstaa det "bevidste" i modsætning til det ubevidste liv hos et menneske, altsaa menneskets rent fysiologiske virksomhed. Til dato har baade fysiologer og psykologer vist været enige om, at der foregaar en hel række processer baade hos dyr og mennesker, hvoraf dog kun en del er bevidste. Nu møder vi atter denne i mine øjne uholdbare antagelse om en "underbevidsthed" (ubevidst sjæleliv) hos psykoanalytikerne, der dog mere end at benytte den som det videnskabelige hjælpebegreb, den muligvis kunde være, anvender den som en slags *asylum ignorantiae*. Hverken eksistensen af denne underbevidsthed, hvor aarsagerne til en mængde forskellige forhold henlægges, eller nødvendigheden af dens antagelse er endnu bevist. (Denne antagelse grunder sig, hvad vi ikke vil gaa ind paa her, paa den sandsynligvis uholdbare hypotese om eksistensen af psykiske "genstande"). Hvis psykoanalytikerne som underbevidsthed tænkte sig noget i retning af fysiologiske processer, som f. eks. visse nerveprocesser, der under givne omstændigheder kan være ledsaget af bevidsthed, men som i foreliggende tilfælde ikke er det, vilde det jo være i høj grad stemmende med virkeligheden og i alle henseender fornuftigt; kun er det ikke helt let at faa det ud af deres egne fremstillinger. Under alle omstændigheder kunde man jo med god grund beklage sig over, at de indfører en saa uklar terminologi. De benytter her begreber, som man i forvejen bruger som betegnelser for helt andre fænomengrupper; og det kan jo ikke andet end øge det uheldige ved dette valg af termer, at disse ogsaa ellers er meget omtvistede.

Denne førnævnte opfattelse af begrebet "ubevidst sjæleliv" eller underbevidsthed synes mig at være den eneste, som giver nogen mening. Enhver anden, som man kunde forestille sig, maa, saa vidt jeg kan se, ende i uhjælpelige selvmodsigelser. De foreliggende kendsgerninger fører ikke paa nogen maade hen imod antagelsen af et saadant, direkte uagttageligt fænomen, og det er forøvrigt tvivlsomt, om det kan have nogen som helst heuristisk betydning.

Ogsaa et andet forhold forekommer mig ret uklart. Dr. Næsgaard synes nemlig her ganske at forveksle psykoanalysens effektivitet overfor hvad han kalder fejlbygninger, med dens (eventuelle) brugbarhed som psykologisk metode. Et tydeligt eksempel paa dette findes pag. 28-29, hvor forf. omtaler og beskriver en "fejlbygning", som blev hævet ved anvendelse af psykoanalyse. Hvad selve fejlbygningen bestod i, er i denne sammenhæng uvæsentligt (og fremgaar vel ogsaa tildels af det følgende). Hvad der derimod er meget vigtigt, er, at forf. afslutter beskrivelsen af fejlbygningen saaledes: "Heri laa grunden til opkastningen af kold mad. Saasnart dette aarsagsforhold blev oplyst, kunde han nemlig1 taale at spise al slags kold mad uden at have den ringeste trang til at kaste op". Forf. begrunder altsaa sin opfattelse, at "grunden laa heri" med, at "patienten", efter at denne var blevet oplyst om "aarsagsforholdet", blev helbredet for fejlbygningen. Men det kan jo dog umuligt være et kriterium for analysens "sandhed", at patienten bliver helbredet ved den; og det faar man absolut indtryk af, at dr. Næsgaard mener. Helbredelsen bestaar jo, saa vidt jeg har forstaaet, i, at patienten bliver overbevist om sagens sammenhæng. Men sagens sammenhæng bliver han overbevist om af psykoanalytikeren (eller nervelægen), hvis opfattelse af denne sammenhæng vel

muligvis kunde være forkert. Endvidere bliver vedkommende patient, efter psykoanalytikerens opfattelse, helbredet, naar han blot tror fuldt og fast paa den forklaring, han faar af psykoanalytikeren, hvad enten denne i og for sig er rigtig eller ej. Det væsentligste for helbredelsen er vel (ifølge psykoanalytikernes egne opfattelser), at patienten føler sig overbevist om, at den forklaring, han har faaet, er den rigtige; men dette forhindrer ikke, at den kan være fuldstændig forkert. Denne fejltagelse er antagelig opstaaet ved, at psykoanalytikerne prøver paa at benytte en (hvor frugtbar, ved jeg ikke) psykiatrisk metode overfor psykologiske spørgsmål.

Endvidere er, efter min mening, grundlaget for forklaringerne af flere af de fejlbygninger (i det følgende eksempel er det en saakaldet "fortalelse"), som forf. omtaler, i alt fald ofte, meget usikkert. Saaledes i tilfældet paa pag. 51, hvor "præsidenten for rigsdagen" skulde have sagt: "Hermed er rigsdagen lukket", medens hans hensigt var at erklære den for aabnet, fordi han hellere havde set, at dette rigsdagsmøde ikke var blevet holdt. Selvfølgelig er det muligt, at dr. Næsgaards (eller den af ham anførte) forklaring er rigtig, men man savner uvilkaarligt beviserne herfor.

Ogsaa mange af de drømmetydninger, som forf. beskriver, synes mig noget usikre. Jeg vil tillade mig at citere et afsnit med en af disse drømmetydninger, da jeg synes, det er typisk for psykoanalytikernes maade at foretage den slags operationer (se pag.

*

91): "En meget ivrig drømmetyder drømte følgende drøm: "Der er faldet vildænder ned i skorstenene paa de helsingørske ejendomme, og ejerne samler disse ænder ind til eget forbrug. Kommunaldirektøren holder imidlertid paa, at denne ekstrafordel skal beskattes. Jeg protesterer og hævder, at det kan man ikke. Direktøren fastholder dog, at man bør skrive til ministeriet om det. Et sted paa bordet ser jeg et blyantskrevet concept med direktørens skrift. Personalet og jeg selv ses utydeligt sidde ved smaa brunmalede skoleborde og gnave skrog af de stegte vildænder, som vi gemmer paa hylder under bordene. Bag en stor oplyst rude i den ene væg ser jeg to kvinder (rengøringskoner), der vistnok rækker andeben til en ung kontorist, som jeg har haft paa kontor en gang for nogen tid siden"". Dette var selve drømmen, vel at mærke saadan, som vedkommende "meget ivrige drømmetyder" har husket og opfattet den bagefter. Nu vil vi anføre dr. Næsgaards forklaring af denne drøm for at vise, hvor meget en psykoanalytiker kan faa ud af dette for andre "udenforstaaende" forvirrede sammensurium af ord og sætninger:

"Drømmeren har ofte ønsket sig et "ben", og han har tidligere haft et ben, der blev taget fra ham af politiske grunde. Den unge kontorist, som kvinderne rakte ben til, var netop paa det kontor, hvor drømmeren havde sit ben. Denne kontorist ligner en anden ung mand, i hvis hus drømmeren havde været den foregaaende dag. Vildænderne minder om en kile, idet drømmeren gaar ud fra, at det er vildænderne og ikke vildgæssene, der flyver i kile. Denne kile vilde han sammen med andre drive ind i det politiske flertal i kommunalbestyrelsen. Skolebordene stammer fra en samtale om en slægtningens børn, der gaar i skole, og hvis forhold blev drøftede sammen med en kendt skolemands optræden som politiker. Der havde ogsaa været tale om, at den ene af de to kvinder kunde trække stemmer paa den politiske liste, nemlig saadanne "folk som tante Vilhelmine". Denne kvinde ligner hende, og navnet Vilhelmine kan minde om vildænder".

Det her citerede behøver vist ingen kommentar; det taler for sig selv. Men skulde den her anførte tydning virkelig være den eneste mulige? Og hvorfor?

Meget væsentlig er forfatterens brug af ordet seksuel i meget forskellige betydninger. Det kan dog ikke andet end bidrage til stor uklarhed, naar man, som dr. Næsgaard, afvekslende benytter dette ord som betegnelse for, hvad man i almindelighed vilde forstaa ved seksuel, nemlig nærmest lig kønslig eller kønsi andre forbindelser, som kønssygdomme, kønsforhold o. s. v., og som term for alle de (mere eller mindre forskelligartede) fænomengrupper, som Freud ofte sammenfatter under denne benævnelse. Overhovedet forekommer den altomfattende indflydelse, som psykoanalytikerne (og dr. Næsgaard) tilskriver det seksuelle liv (i dette ords egentlige forstand), mig i alt fald ikke tilstrækkelig godtgjort, og den er maaske ret tvivlsom.

I det hele taget turde dr. Næsgaard's fremstilling af psykoanalysen, ligesom de fleste andre, være præget af en vis mangel paa forsigtighed med at drage alt for vidtgaaende slutninger ud fra det foreliggende (forøvrigt ofte udmærkede) materiale. Endvidere er det ofte alt for aabenbart, at psykoanalytikerne helst uden videre vil omplante en psykiatrisk (og som saadan ofte frugtbar) metode paa psykologien, uden med tilstrækkelig kritik at foretage de fornødne ændringer i benyttelsen af denne. Thi de problemer, som psykoanalysen beskæftiger sig med, er saa komplicerede og vanskelige, at man vist gør mere skade end gavn ved for hurtigt at ville fremtrylle løsningerne.

Til slut skal jeg bemærke, at de af mig fremdragne punkter af dr. Næsgaard's afhandling udelukkende er saadanne, som jeg har anset for særlig uklare eller af anden grund kritikvækkende. Det forekommer mig imidlertid, at de saaledes fremdragne punkter er saa væsentlige og typiske for psykoanalysen som helhed, at de af mig fremsatte bemærkninger kan anses for at have adresse til den psykoanalytiske retning i almindelighed.